

کلادیو گیلن. چالش ادبیات تطبیقی. ترجمه کولا فرانسن. کیمبریج،
ماساچوست: انتشارات دانشگاه هاروارد، ۱۹۹۳. ۴۵۰+۱۰ ص.

Claudio Guillen. *The Challenge of Comparative Literature*. Translated by Cola Franzen. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993. x+450 pages.

گیلن کتابش را به دو بخش تقسیم می‌کند. در بخش اول، از تاریخ نظام فکری ادبیات تطبیقی صحبت می‌کند. در بخش دوم، به مسائل اصلی ادبیات تطبیقی می‌پردازد: انواع ادبی، ساخت‌شناسی واژگانی، مضمون، ارتباطات ادبی، تاریخ ادبیات. باین‌حال، در کل کتاب سبک و روش یکسانی را دنبال می‌کند.

مطالب کتاب چالش ادبیات تطبیقی ابتدا در سال ۱۹۸۰ به صورت سلسله سخنرانی‌هایی در مادرید ایراد شد و سپس در سال ۱۹۸۵ به صورت کتاب به زبان اسپانیایی منتشر شد. این تاریخ‌ها در نظر گیلن نقش مهمی دارد. او کتاب را به هری لوبین و رنه ولک تقدیم می‌کند، و با این کتاب خود را در دوره فرمالیسم ادبی قرار می‌دهد که در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در امریکا به اوج خود رسید. گیلن مطالعات و تحقیقات گذشته را ارج می‌نهد و با آنکه می‌گوید سبک‌شناسی از دهه ۱۹۶۰ آماج حمله بوده است، علاقه‌مند است که به تفصیل درباره آن بحث کند (۱۸۸). با این وصف، آنچه را پس از این دهه رخ داده است به باد انتقاد می‌گیرد یا به شدت محکوم می‌کند، و به ویژه استیلای ساختارشکنی و نظر هرولد بلوم را در کتاب *اضطراب تأثیر: یک نظریه بوطیقای*^۱ تنگ‌نظرانه و بازگشت به پژوهش‌های تأثیر و تأثر می‌داند^۲ (۲۹۹-۳۰۱). تاریخی‌نگری جدید، و مطالعات جنسیت و چندفرهنگی زمانی مطرح شد که گیلن کتاب خود را نوشته بود و در نتیجه این مباحث نمی‌توانسته است در کتاب او تأثیری

^۱ Harold Bloom. *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*. New York, 1973.

^۲ گیلن معتقد است که از بین رفتن فن شعر جهانی در قرن هجدهم سبب به وجود آمدن ادبیات تطبیقی شد (۲۸، ۲۰-۱۹) و احتمالاً در ساختارشکنی بازگشت به نظریه جهانی را می‌بیند.

داشته باشد؛ هرچند می‌توان نظر او را درباره مطالعات چندفرهنگی حدس زد. گی‌ین ارتباط بین هنرها را از مطالعات ادبیات تطبیقی کنار می‌گذارد و مرکز ثقل مطالعات ادبیات تطبیقی را همچنان ادبیّت و دسته‌بندی آن را بر اساس زیباشناسی می‌داند (۹۶-۱۰۱). بنابراین، در کتاب *چالش ادبیات تطبیقی* دیدگاهی درباره نظام فکری ادبیات تطبیقی در یک برهه زمانی خاص مطرح می‌شود که هنوز هم بسیار تأثیرگذار است.

گی‌ین ادبیات تطبیقی را گرایشی خاص یا شاخه‌ای از پژوهش ادبی تعریف می‌کند که مستلزم مطالعه نظام‌مند مجموعه‌های فراملی است (۳). در نظر گی‌ین، پژوهش درباره ادبیات‌های فراملی سبب تمایز تطبیق‌گر از پژوهشگرانی می‌شود که در حوزه ادبیات‌های ملی کار می‌کنند (۶۵-۶۶). واژه «فراملی» را به «بین‌المللی» ترجیح می‌دهد، چون مبدأ پژوهش تطبیق‌گر در ادبیات‌های ملی یا ارتباط درونی آنها با یکدیگر نیست (۳). گی‌ین یک فصل را به بحث درباره مقوله فراملی اختصاص می‌دهد و سه الگو برای آن مطرح می‌کند. در اولین الگو، محقق درباره پدیدارهایی تحقیق می‌کند که حاکی از ارتباط‌های تکوینی یا ارتباط‌های دیگری بین نویسنده‌ها و روندهای مربوط به حوزه‌های ملی مشخص یا پیش‌فرض‌های فرهنگی عمومی است (۶۹). در الگوی دوم، محقق پدیدارهایی را که تکوین مستقلی دارند گردآوری و مطالعه می‌کند، مثل ادبیات حماسی شفاهی که شرایط تاریخی-اجتماعی مشترک دارند. در الگوی سوم، پدیدارهایی را مطرح می‌کند که تکوین مستقلی دارند و، به کمک نظریه ادبیات، مقولات فراملی را می‌سازند.

گی‌ین، علاوه بر مفهوم فراملی، به‌ویژه بر تفکر درباره تاریخ تأکید می‌کند (۱۰۳-۱۰۴) و معتقد است که ادبیات تطبیقی به طور قطع نظام تاریخی دارد (۱۵). بنابراین، از آنجا که نظام فکری ادبیات تطبیقی خود را در تاریخ تعریف می‌کند و نظامی جزمی نیست، بحث خود را با تأملاتی درباره تاریخ آن آغاز می‌کند. از مکتب فرانسوی در اوایل قرن نوزدهم شروع می‌کند، به دوران اثبات‌گرایی و سپس به واکنش مکتب فرانسوی نسبت به اثبات‌گرایی در نیمه نخست قرن بیستم می‌پردازد، و بعد مکتب امریکایی را پس از جنگ جهانی دوم توضیح می‌دهد. در هر دوره، بر یک یا دو منتقد تأکید می‌کند. برای دوره اول، به ژان-ژاک آمپر اشاره می‌کند که در ۱۸۳۲ نخستین دوره

درس ادبیات تطبیقی را در پاریس تدریس می‌کرد. برای دوره اثبات‌گرایی، پیو راین^۱ و کتاب منابع اورلاندوی خشمگین^۲ (۱۸۷۶)، و برای مکتب فرانسوی کتاب راهنمای ادبیات تطبیقی پل وان تیگم (۱۹۳۱) را مطرح می‌کند. آراء رنه ولک برای نشان دادن موضع امریکایی‌ها به نظرش بسیار مناسب است. باین‌حال، ممکن است خواننده متوجه این تأکیدهای گین نشود، چون در تمام فصل‌های کتابش از طیف وسیعی از نویسندگان و منتقدان و محققان نام می‌برد.

دامنه مطالب کتاب بسیار گسترده است. گین به‌ویژه به آثار انتقادی اروپای شرقی و روسیه (مانند کتاب ویکتور ژیرمونسکی^۳ درباره حماسه شفاهی ترکیه) و البته اسپانیا توجه دارد. هر کس می‌تواند از گین، حتی در حوزه کار خود، بسیار بیاموزد. در حوزه کار من، یعنی دوره رنسانس، گین مباحث جالبی درباره اشعار مکتوب مطرح می‌کند (۱۲۸-۱۳۴)، و نیز درباره شعرهای لئونارد کاکس^۴ که پیش از بازگشت به انگلستان تحقیقات وسیعی در اروپای شرقی انجام داد (۵۱)، و همچنین درباره ارتباط بین تاسو و مقدمات ادبیات کروات (۱۱۷). از این نظر، گین می‌تواند راهنمای متخصصان در حوزه کارشان باشد.

متأسفانه یکی از مشکلات این کتاب همین گستردگی دامنه مطالب آن است. چالش ادبیات تطبیقی بیشتر به یک زندگی‌نامه توصیفی شباهت دارد تا تاریخ یا بحث انتقادی. گین در بحث درباره کتاب دوریت کوهن^۵، خود به این مشکل اشاره می‌کند: «این تحلیل‌ها را نمی‌توان ساده کرد، و من نمی‌توانم چیزی به سخنان ارزشمند کوهن درباره موضوع تک‌گویی روایت‌شده بیفزایم» (۱۶۸). تمام کتاب گین از ابتدا تا انتها عمدتاً از چنین خلاصه‌هایی تشکیل شده است. مشکل دیگر شیوه نگارش کتاب زیاده‌روی در فهرست کردن مطالب است. گین عاشق فهرست کردن است، چه فهرست موضوعی و چه فهرست اسامی. برای مثال، در اوایل کتاب می‌گوید که تطبیق‌گر از کشاکش بین امر محلی و جهانی، حاضر و غایب، تجربه و معنای تجربه، من و بیگانه با من، دریافت و

^۱ Pio Rajna

^۲ *Fonti dell "Orlando furioso"*

^۳ Victor Zhirmunsky

^۴ Leonard Cox

^۵ Dorrit Cohen. *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton, N.J., 1978.

آرزوی دریافت، آنچه هست و آنچه باید باشد، آنچه امروز وجود دارد و آنچه ابدی است، آگاه است (۵). به دنبال این فهرست، به نقل قول‌هایی می‌پردازد، و در صفحه بعد فهرست دیگری می‌آورد.

این شیوه نگارش پیامدهایی دارد. گی‌ین سعی می‌کند تا رویکرد واحدی به موضوع مورد بحث نداشته باشد و رویکردهای بسیاری را مطرح می‌کند و به اختصار به همه می‌پردازد. نتیجه این کار پراکندگی و سطحی بودن مطالب است. مثلاً، در بحث درباره شکل‌شناسی می‌گوید که حوزه شکل‌ها بسیار گسترده است، و از این رو به اشارت کلی اکتفا می‌کند (۱۴۶). در نتیجه، خواننده به‌سختی بحث تأثیرگذاری در کتاب پیدا می‌کند، و پیامدهای این امر می‌تواند ناامیدکننده باشد. بحث درباره رنگای^۱ ژاپنی و شعر گفت‌وگوی محلی پرووانسال با این اشاره کم‌وبیش بدیهی به پایان می‌رسد که در هر دو آنها «نش فرمی خارق‌العاده» ای مشهود است» (۱۲۵). خواننده کتاب گی‌ین به دلیل روش کتاب‌شناسانه او به‌سختی می‌تواند مباحث کتاب را دنبال کند و خواندن کتاب در حقیقت برایش دشوار است. در نتیجه، محدود کسانی تا انتهای چالش ادبیات تطبیقی دوام خواهند آورد و مایه تأسف است، زیرا بسیار چیزها از گی‌ین می‌توان آموخت. او به مفهومی از ادبیات تطبیقی می‌پردازد که روز به روز بیشتر در معرض حمله قرار دارد.

مایکل مورین^۲

دانشگاه شیکاگو

ترجمه ناهید حجازی

^۱ renga

^۲ Michael Murrin